DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15991412
SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS
Global Academic Knowledge Repository

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING AXLOQQA QARSHI HUQUQBUZARLIK SODIR ETGAN SHAXSLAR BILAN ISHLASH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Rahmonov Qahhor Qahromonovich
O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 316-guruh kursanti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada jamiyatda ma’naviy-axloqiy barqarorlikni ta’minlash, jamoat tartibini saqlash va fuqarolar xavfsizligini muhofaza qilish doirasida ichki ishlar organlari profilaktika inspektorlarining axloqqa qarshi huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar bilan olib boradigan faoliyatining nazariy-huquqiy asoslari tahlil qilingan. Mazkur toifadagi huquqbuzarliklarning kriminologik tavsifi, ularning salbiy oqibatlari hamda yakka tartibdagi profilaktik choralarning tashkiliy mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: profilaktika inspektori, axloqqa qarshi huquqbuzarliklar, fohishalik, qo‘shmachilik, jamoat axloqi, yakka tartibdagi profilaktika, kriminologik monitoring, resotsializatsiya.

Har qanday davlatning huquqiy va ijtimoiy poydevori jamiyatdagi ma’naviy-axloqiy me’yorlarning daxlsizligi hamda fuqarolarning qonunga itoatkorlik darajasi bilan belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasida inson sha’ni, qadr-qimmati va jamiyatning ma’naviy asoslarini himoya qilish davlat xavfsizligini ta’minlashning tarkibiy qismi hisoblanadi [1].

Biroq bugungi kunda axborot texnologiyalari va raqamli vositalarning keng ommalashuvi natijasida jamoat axloqiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning ko‘lami va usullari jiddiy o‘zgarishlarga yuz tutmoqda. Fohishalik bilan shug‘ullanish, qo‘shmachilik qilish, fohishaxona saqlash, pornografik materiallarni noqonuniy tarqatish kabi harakatlar nafaqat fuqarolar osoyishtaligiga raxna soladi, balki odam savdosi, tovlamachilik va qasddan tan jarohati yetkazish kabi o‘ta og‘ir jinoyatlarning yuzaga kelishiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri zamin yaratadi [2]. Shu sababli mahallalarda axloqqa qarshi qonunbuzarliklarning barvaqt oldini olish va ularni sodir etgan shaxslar bilan tizimli ishlash profilaktika inspektorlarining eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Milliy qonunchiligimiz, xususan, O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi (MJtK) va Jinoyat kodeksi (JK) normalariga ko‘ra, axloqqa qarshi harakatlarning bevosita tajovuz obyekti — bu jamoat axloqi,

insonlararo umumqabul qilingan odob-axloq qoidalari hamda oilaviy-ma’naviy qadriyatlardir [3].

Profilaktika inspektori xizmat faoliyatida eng ko‘p uchraydigan mazkur toifadagi huquqbuzarliklarga quyidagilar kiradi:

1. *Fohishalik bilan shug‘ullanish (MJtK 190-moddasi):* Jamiyatning sog‘lom ma’naviyatiga putur yetkazuvchi, shuningdek, yuqumli va tanosil kasalliklarining tarqalish xavfini oshiruvchi noqonuniy harakat;

2. *Qo‘shmachilik qilish yoki fohishaxona saqlash (JK 131-moddasi):* Moddiy manfaat evaziga xususiy xonadonlar, mehmonxonalar yoki sauna maskanlarida sharoit yaratib berish bilan bog‘liq xavfli qilmish;

3. *Pornografik mahsulotlarni tarqatish (MJtK 189-moddasi, JK 130-moddasi):* Asosan virtual makon (ijtimoiy tarmoqlar, Telegram-kanallar) orqali yoshlar tarbiyasiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklar [4].

O‘zbekiston Respublikasining «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida»gi Qonuniga asosan, axloqqa qarshi huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarga nisbatan profilaktik ta’sir choralari umumiy va yakka tartibda tashkil etiladi [5].

Profilaktika inspektori tomonidan olib boriladigan ishlar quyidagi ikki asosiy yo‘nalishda amalga oshiriladi:

Yurisdiksiyaviy va ma’muriy ta’sir: Huquqbuzarlik faktlarini aniqlash, dalillarni mustahkamlash, ma’muriy bayonnomalar rasmiylashtirish hamda takroriy holatlarda jinoiy javobgarlikni muqarrar ta’minlash bo‘yicha tergovga qadar tekshiruv materiallarini shakllantirish;

Ijtimoiy-reabilitatsiya choralari: Axloqqa qarshi yo‘lga kirgan shaxslarning oilaviy va maishiy sharoitlarini o‘rganish, ularni majburiy tibbiy ko‘rikdan (OIV/OITS va tanosil kasalliklari bo‘yicha) o‘tkazish, psixologik ko‘mak berish hamda «mahalla yettiligi» bilan birgalikda ularning bandligini ta’minlash orqali ijtimoiy muhitga qaytarish.

Profilaktik ta’sir choralari faqat jazoga tayanmasdan, shaxsni ushbu yo‘ldan qaytaruvchi ijtimoiy-iqtisodiy va tarbiyaviy omillarni qamrab olgandagina ko‘zlangan natijaga erishiladi.

Profilaktika inspektorlarining axloqqa qarshi huquqbuzarliklar sodir etgan shaxslar bilan ishlash bo‘yicha amaliy faoliyati tahlil qilinganda, sohada qator qat’iy choralar ko‘rilayotganiga qaramay, ularning samaradorligiga salbiy ta’sir

ko‘rsatuvchi tizimli to‘siqlar va muammolar saqlanib qolayotgani ko‘zga tashlanadi [2].

Mazkur kamchiliklarni quyidagi asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha tasniflash mumkin:

Yashirin raqamli tarmoqlar: Ilgari fohishalik yoki qo‘shmachilik ma’lum bir ko‘cha, jamoat joyi yoki ma’lumot berilgan xonadonlarda ochiqroq shaklda kechgan bo‘lsa, bugungi kunda bu faoliyat to‘liq yopiq Telegram-kanallar, botlar, Instagram va maxsus saytlar orqali amalga oshirilmoqda. Mijozlarni topish va to‘lovlarni qabul qilish (anonim elektron hamyonlar, bank kartalari) virtual muhitda kechayotgani sababli bu kabi qilmishlarning yashirinlik darajasi (latentligi) keskin oshgan [3].

Kiberko‘nikmalarning yetarli emasligi: Ko‘pchilik profilaktika inspektorlarida virtual makonda kiberqidiruv, anonim akkauntlarni aniqlash va elektron dalillarni protsessual jihatdan mustahkamlash bo‘yicha maxsus ko‘nikmalar yetishmaydi.

2. Ma’muriy jazolarning tarbiyaviy kuchi pastligi va qayta sodir etish xavfi

Jarima sanksiyasining samarasizligi: *MJtKning 190-moddasi (fohishalik bilan shug‘ullanish) bo‘yicha qo‘llaniladigan ma’muriy jarimalar huquqbuzar shaxsni bu yo‘ldan qaytarmaydi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, qo‘llanilgan jarimani to‘lash maqsadida shaxs ko‘p hollarda noqonuniy faoliyatini yanada faolroq davom ettirishga majbur bo‘lmoqda.*

Resotsializatsiyaning yuzakiligi: Ma’muriy jazo qo‘llanilgandan so‘ng ushbu shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish, ularga kasb o‘rgatish, barqaror ish bilan ta’minlash va psixologik yordam ko‘rsatish tizimi aksariyat hollarda formal tus olmoqda [4].

3. Idoralararo hamkorlik va tibbiy profilaktika tizimidagi uzilishlar

Tibbiy nazoratning to‘liq emasligi: Axloqqa qarshi huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarni OIV/OITS va tanosil kasalliklariga majburiy tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish mexanizmida sog‘liqni saqlash organlari bilan ma’lumot almashinuvi doim ham tezkor va uzluksiz kechmaydi.

«Mahalla yettiligi» bilan integratsiyaning sustligi: Mahalladagi xotin-qizlar faoli va ijtimoiy xodimlar mazkur toifadagi shaxslar bilan ishlashda ko‘pincha ularni chetlab o‘tishga yoki ularning oilaviy-ijtimoiy muammolariga chuqur kirmaslikka harakat qiladi, bu esa profilaktik ta’sirni faqat inspektorning yelkasiga yuklab qo‘ymoqda [5].

4. Ijaraga beriluvchi xonadonlar ustidan nazoratning murakkabligi

Katta shaharlarda sutkalik yoki qisqa muddatga ijaraga beriladigan xonadonlar ko‘pincha fohishaxona yoki axloqsizlik maskanlariga aylanmoqda.

Uy egalari bilan tuziladigan shartnomalarning mavjud emasligi, soliq organlariga hisobot berilmasligi va fuqarolarning doimiy o‘zgarib turishi profilaktika inspektoriga bunday manzillarni o‘z vaqtida aniqlash va nazorat qilishda qiyinchilik tug‘dirmoqda.

Ushbu amaliy to‘siqlar profilaktika inspektorlarining faoliyatida jazolash mexanizmidan ko‘ra, tahliliy-raqamli vositalar, ijtimoiy moslashtirish va idoralararo mustahkam hamkorlikka tayangan yangicha ish uslublarini qo‘llashni talab etadi.

Axloqqa qarshi huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, ularni sodir etgan shaxslarni sog‘lom ijtimoiy hayotga qaytarish hamda mahallalarda barqaror ma’naviy muhitni qaror toptirish profilaktika inspektorlari faoliyatini zamonaviy huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy mexanizmlar asosida qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Mazkur yo‘nalishda ishlar samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ilgari suriladi:

Ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar

1. Jazo choralari bilan bir qatorda majburiy ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya institutini joriy etish.

Fohishalik bilan shug‘ullanganlik uchun faqatgina ma’muriy jarima qo‘llash amaliyotidan voz kechib, ma’muriy jazo tayinlash bilan bir vaqtda sud tomonidan shaxsga majburiy psixologik korreksiya va reabilitatsiya dasturlaridan o‘tish majburiyatini yuklash tartibini qonunchilikda mustahkamlash lozim. Bu jarayonga malakali psixologlar va ijtimoiy xodimlarni keng jalb etish maqsadga muvofiqdir.

2. Kiberpatrul va raqamli monitoring imkoniyatlarini profilaktika inspektorlari faoliyatiga integratsiya qilish.

Ichki ishlar organlarining kiberxavfsizlik bo‘linmalari bilan hamkorlikda yopiq guruhlar, fohishalik va qo‘shmachilik xizmatlarini reklama qiluvchi Telegram-kanallar, veb-saytlar hamda e’lonlar taxtalarini avtomatlashtirilgan tarzda aniqlash mexanizmini yo‘lga qo‘yish zarur. Profilaktika inspektorlariga o‘z hududiga oid shubhali virtual faolliklar to‘g‘risida tezkor xabarnomalar yetkazilishi ularning reaktiv emas, balki proaktiv harakat qilishini ta’minlaydi.

3. Sutkalik ijaraga beriladigan turar joylar ustidan raqamli va ma’muriy nazoratni kuchaytirish.

Ko‘p qavatli uylar va xususiy sektorlarda kunlik/soatlik ijaraga beriladigan xonadonlarning yagona elektron reyestrini shakllantirish, soliq organlari va mahalla fuqarolar yig‘inlari bilan uzluksiz ma’lumot almashinuvini yo‘lga qo‘yish kerak. Ushbu manzillarda qo‘shmachilik yoki fohishaxona saqlash holatlariga yo‘l qo‘ygan mulkdorlarga nisbatan javobgarlik muqarrarligini qat’iy ta’minlash lozim.

4. «Mahalla yettiligi» ko‘magida maqsadli bandlik va moddiy mustaqillikni ta’minlash.

Axloqqa qarshi huquqbuzarlik sodir etgan, boquvchisini yo‘qotgan yoki og‘ir moddiy ahvolda qolgan xotin-qizlarni «Ayollar daftari» imkoniyatlaridan foydalangan holda talab yuqori bo‘lgan kasb-hunarlarga bepul o‘qitish, ularga imtiyozli kreditlar va subsidiyalar ajratish orqali noqonuniy daromad topish yo‘lidan qaytarish tizimini to‘liq amaliyotga kiritish zarur.

5. Sog‘liqni saqlash muassasalari bilan integratsiyalashgan tibbiy profilaktika tizimini mustahkamlash.

Mazkur toifadagi shaxslarni OIV/OITS va tanosil kasalliklari bo‘yicha majburiy tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish jarayonini to‘liq raqamlashtirish, dispanser hisobiga olinganlar ustidan profilaktika inspektori va hududiy shifokorlarning birgalikdagi nazorat mexanizmini qat’iy yo‘lga qo‘yish talab etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorining axloqqa qarshi huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar bilan ishlash faoliyati faqatgina jazolash va ma’muriy bayonnomalar rasmiylashtirish bilan cheklanmasligi lozim.

Jamoat axloqini asrash va bu kabi salbiy illatlarning oldini olishda kibertexnologiyalardan samarali foydalanish, ijaraga beriluvchi ko‘chmas mulk ustidan qat’iy nazorat o‘rnatish hamda eng asosiysi — huquqbuzarlik yo‘liga kirgan shaxslarni ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya qilish orqali sog‘lom hayot tarziga qaytarish jamiyat osoyishtaligi va ma’naviy xavfsizligini ta’minlashning eng mustahkam poydevori bo‘lib xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2023. – 112 b.

2. O‘zbekiston Respublikasining «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-371-son. 14.05.2014 y. // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – 2014. – № 20. – 222-m.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS
Global Academic Knowledge Repository

3. Ismoilov I., Ziyodullayev M.Z. Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati: Darslik. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. – 412 b.

4. Abdurasulova Q.R. Kriminologiya: Darslik. – Toshkent: TDYuU nashriyoti, 2018. – 344 b.

5. Ziyodullayev M.Z., Matchanov A.A. va boshq. Huquqbuzarliklar profilaktikasi: Darslik. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2020. – 380 b.